

17. Maslikova, I. V. (2005). *Monitorynhova systema osvithnoho menezhmentu* [Monitoring system of educational management]. Kh.: Osнова, 144 p.

18. (2006). *Knyha metodysta* [Book of the methodologist]: Reference and methodological edition, compiled by G.M. Litvinenko, O.M. Vernyub. Kharkiv. 672 p.

19. (2003). *Monitorynh standartiv osvity* [Monitoring of Education Standards]. Edited by Albert Tajman and T. Neville Postlethwaite. Lviv: Lviv: Litopys. 328 p.

20. Yaremenko, L. A. (2015). *Pozashkilna osvita v systemi suchasnoi osvity : status ta osnovni funktsii* [Extracurricular education in the system of modern education: status and main functions]. Social work in Ukraine: theory and practice: scientific and methodological journal. Kyiv: Drahomanov National Pedagogical University. № 1-4. PP. 57-67.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ШАПОВАЛ Неля Василівна – магістрант кафедри позашкільної освіти Українського Державного Університету імені Михайла Драгоманова.

Наукові інтереси: управління закладом позашкільної освіти.

КАРИЧКОВСЬКИЙ Василь Дмитрович – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри позашкільної освіти Українського Державного Університету імені Михайла Драгоманова.

Наукові інтереси: менеджмент освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SHAPOVAL Nelya Vasylivna – Master's student of the Department of Extracurricular Education of the Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University.

Research interests: management of extracurricular educational institutions.

KARYCHKOVSKYI Vasyl Dmytrovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Extracurricular Education of the Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University.

Research interests: management of education.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2022 р.

УДК 78+378: 17

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-207-359-364

ШАФАРЧУК Тетяна Георгіївна –

старший викладач кафедри теорії музики та вокалу

Південноукраїнського національного педагогічного

університету імені К. Д. Ушинського

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1540-2200>

e-mail: algoal33@gmail.com

ЕТАПИ РОБОТИ НАД ЯКІСТЮ ТЕМБРОВОГО ЗВУЧАННЯ ВОКАЛЬНОГО АНСАМБЛЯ

Стаття присвячена проблемі організації методичної роботи педагога над якістю тембрового звучання вокального ансамблю в залежності від рівня розвитку вокальних навичок співаків. Автор вважає, що вокальні вміння та навички, сформовані у співаків на попередніх етапах навчання, вимагають закріплення у процесі постійного тренування та вдосконалення у подальшій самостійній та професійній діяльності.

Сьогодні вокальне мистецтво займає великий простір в музичному житті суспільства, тому таким сталим є інтерес науковців до означеного феномену, у зв'язку з чим виникає гостра потреба у вивченні процесів становлення й розвитку ансамблевого вокального мистецтва, специфіки вокального виконавства і вокальної педагогіки. Лише за цих умов вивчення вокально-виконавських і професійно-педагогічних особливостей вокального ансамблевого співу буде найповнішим.

З появою аудіо-, відео-, комп'ютерної техніки, зміцнюється тенденція вокального мистецтва до театралізації і видовищності. Вокал, пластика, хореографія, слово, поєднуються єдиною драматургією і оформлюються світлом, декораціями і різними технічними ефектами. Стрімке збільшення різних течій, стилів та напрямків вокального мистецтва вимагає аналізу, систематизації та узагальнення основних явищ цих процесів, створення професійного підходу до них. В цих умовах актуальним є не тільки розвиток та збереження голосу, а й розширення його технічних можливостей і художніх якостей.

В наш час сольний і ансамблевий спів є популярними жанрами музичної виконавської творчості і мають величезний вплив на свідомість слухачів, їх почуття та інтереси, а у виконавців є засобом розвитку творчих якостей особистості.

Основна мета занять у класі вокального ансамблю – формування співочої культури студентів, розвиток естетичного смаку, вокальних і слухових навичок, музичних здібностей, емоційної сфери, артистизму, навичок емоційної виразності виконання, виховання потреби й готовності до педагогічної та концертно-виконавської діяльності тощо.

Ключові слова: спів, вокальний ансамбль, тембр, якість звучання, етапи роботи, вокальні вправи, репертуар, уміння, навички, розвиток, методи навчання.

SHAFARCHUK Tetyana Georgiivna –

senior lecturer at the Department

of Music Theory and Vocal Theory of the K. D. Ushinsky South

Ukrainian National Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1540-2200>

e-mail: algoal33@gmail.com

STAGES OF WORK ON THE QUALITY OF THE TIMBRE SOUND OF THE VOCAL ENSEMBLE

The article is devoted to the problem of organizing the teacher's methodical work on the quality of timbre sound of the vocal ensemble, depending on the level of development of the singers' vocal skills.

Nowadays, solo and ensemble singing are popular genres of musical performance and have a huge impact on the consciousness of listeners, their feelings and interests, and for performers it is a means of developing the creative qualities of the individual.

Today, vocal art occupies a large space in the musical life of society, so the interest of scientists in this phenomenon is so constant, in connection with which there is an urgent need to study the processes of formation and development of ensemble vocal art, the specifics of vocal

performance and vocal pedagogy. Only under these conditions will the study of vocal-performance and professional-pedagogical features of vocal ensemble singing be most complete.

The main purpose of classes in the vocal ensemble class is the formation of students' singing culture, the development of aesthetic taste, vocal and auditory skills, musical abilities, emotional sphere, artistry, skills of emotional expressiveness of performance, education of the need and readiness for pedagogical and concert performance activities, etc.

The method of training a future teacher of musical art to lead vocal ensembles at a higher education institution is carried out in the process of mastering the professional direction of the disciplines of voice production and conducting and choral disciplines. In the process of this work, students acquire professional competences necessary for working with professional, educational and amateur vocal ensembles, namely: – master the professional requirements for the head of a vocal ensemble; – get acquainted with the specifics of the professional activity of the leaders of vocal ensembles; – study the basic principles of organization and professional activity of professional, educational and amateur vocal ensembles; – master the technique of working on vocal works for ensemble performance; – model the professional activity of a vocal ensemble leader; – master the skills and abilities of independent work with scientific and methodical literature; – develop the ability to select and systematize vocal and technical material, educational and concert repertoire for vocal ensembles; – develop research skills in the process of performing voice production tasks, etc.

The author believes that the vocal abilities and skills formed by singers at the previous stages of training require consolidation in the process of constant training and improvement in further independent and professional activities.

Key words: singing, vocal ensemble, timbre, sound quality, stages of work, vocal exercises, repertoire, skills, skills, development, teaching methods.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасне мистецтво у кожному епоху становиться об'єктом гострих дискусій, розбіжностей та конфліктів. Нові терміни та назви, нові стилі, напрямки, течії виникають майже одночасно із самими явищами мистецтва. Сьогодні вокальне мистецтво займає великий простір в музичному житті суспільства, тому таким сталим є інтерес науковців до означеного феномену, у зв'язку з чим виникає гостра потреба у вивченні процесів становлення й розвитку ансамблевого вокального мистецтва, специфіки вокального виконавства і вокальної педагогіки. Лише за цих умов вивчення вокально-виконавських і професійно-педагогічних особливостей вокального ансамблевого співу буде найповнішим.

З появою аудіо-, відео-, комп'ютерної техніки, змінюється тенденція вокального мистецтва до театралізації і видовищності. Вокал, пластика, хореографія, слово, поєднуються єдиною драматургією і оформлюються світлом, декораціями і різними технічними ефектами. Стрімке збільшення різних течій, стилів та напрямків вокального мистецтва вимагає аналізу, систематизації та узагальнення основних явищ цих процесів, створення професійного підходу до них. В цих умовах актуальним є не тільки розвиток та збереження голосу, а й розширення його технічних можливостей і художніх якостей. Таким чином, стратегічним напрямком формування ансамблевої вокальної школи має бути розвиток у майбутніх вокальних виконавців професійних навичок [4].

Сучасне мистецтво потребує від вокаліста володіння різними співочими манерами, вміння знаходити відповідний стиль в процесі інтерпретації вокального твору. Тому виникає необхідність у створенні концепції професійної вокальної освіти, основаної на поєднанні академічної школи мистецтва та сучасних досягнень в галузі співу і вокально-ансамблевого виконавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вокальна підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва завжди була в полі зору провідних науковців, зокрема таких як: Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, Л. Василенко, В. Доронюк, Л. Лабінцева, О. Матвеева, Г. Панченко та ін.

У роботах з теорії та методики музичного навчання (Л. Василенко, Л. Гавриленко, Т. Жигінас, Л. Каменецька, О. Матвеева, І. Парфентьева, Є. Проворова, О. Прядко, Г. Саїк, З. Софроній, Л. Тоцька, Ван Лей, Вей Лімін, Лінь Хай, Ма Цзюнь,

Сі Даофен, Цзінь Нань, Чжай Хуань та ін.) розкриті питання підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до співацької діяльності з учнями. У цих роботах деталізуються питання взаємодії вокального і методичного компонентів у процесі фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів до продуктивної діяльності з учнями, формування їх вокальної культури й виконавської уваги, вокально-виконавської надійності та розвитку вокального слуху майбутніх фахівців, розвитку художньо-образного мислення студентів та підготовки їх до концертно-освітньої діяльності тощо.

Мета статті – розглянути етапи роботи над якістю тембрового звучання вокального ансамблю.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Отже, в наш час сольний і ансамблевий спів є популярними жанрами музичної виконавської творчості і мають величезний вплив на свідомість слухачів, їх почуття та інтереси, а у виконавців є засобом розвитку творчих якостей особистості.

Основна мета занять у класі вокального ансамблю – формування співочої культури студентів, розвиток естетичного смаку, вокальних і слухових навичок, музичних здібностей, емоційної сфери, артистизму, навичок емоційної виразності виконання, виховання потреби й готовності до педагогічної та концертно-виконавської діяльності тощо.

Методика підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до керівництва вокальними ансамблями закладі вищої освіти здійснюється у процесі опанування професійного спрямування дисциплін із постановки голосу та диригентсько-хорових дисциплін. У процесі цієї роботи студенти набувають фахові компетентності, необхідні для роботи з професійними, навчальними та аматорськими вокальними ансамблями, а саме:

- засвоюють фахові вимоги до керівника вокального ансамблю;
- ознайомлюються з специфікою професійної діяльності керівників вокальних ансамблів;
- вивчають основні принципи організації та фахової діяльності професійних, навчальних та аматорських вокальних ансамблів;
- засвоюють методику роботи над вокальними творами для ансамблевого виконання;
- моделюють фахову діяльність керівника вокального ансамблю;
- опановують уміння й навички самостійної роботи з науково- методичною літературою;

– виробляють уміння добирати й систематизувати вокально-технічний матеріал, навчальний і концертний репертуар для вокальних ансамблів;

– розвивають дослідницькі вміння у процесі виконання завдань із постановки голосу тощо [10].

Методика підготовки керівника вокального ансамблю в системі вищої музично-педагогічної освіти передбачає щільний міждисциплінарний взаємозв'язок навчальних музично-теоретичних та виконавських дисциплін, а саме: постановки голосу, сольного співу, хорового диригування, сольфеджіо, хорового класу, методики музичного виховання, хорового аранжування, концертмейстерського класу, музичної педагогіки тощо [8].

Отже, фахова підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями в системі вищої музично-педагогічної освіти передбачає формування у студентів необхідних фахових і загальних компетентностей, а саме:

– музично-теоретичних (уміння швидко й інтонаційно правильно читати нотний текст із аркуша; володіння навичками сольфеджування одноголосного та багатоголосного музичного матеріалу; знання музики вокальних жанрів різних епох і стилів; здатність застосовувати знання з теорії, гармонії, аналізу музичних форм, поліфонії у співацькій роботі з вокальними ансамблями);

– вокально-методичних (володіння методикою постановки співацького голосу, технічними методами розвитку співацького голосу, культурою співу; знання принципів класифікації співацьких голосів та вміння правильного визначення типу та специфіки виконавця в організації складу вокального ансамблю);

– диригентсько-хорових (оволодіння методикою організації керівництва вокальними ансамблями (здатність планувати, координувати, контролювати та оцінювати якість виконавської діяльності, вміння організувати ансамблеву роботу); вибір оптимального стилю керівництва співаками, готовність до творчої взаємодії; підбір репертуару для вокальних ансамблів; сформованість навичок ансамблевого співу);

– вокально-виконавських (володіння співацькою технікою (побудова мелодичного та гармонічного ансамблевого співу, врахування особливостей співацького дихання, звуковедення, артикуляції, рухливості голосу, тембральних відтінків); розвиненість вокального слуху; вміння співати з супроводом та без нього);

– музично-технологічних (володіння грою на музичному інструменті вокальних вправ із супроводом, вміння транспонувати вокальний твір; володіння основними навичками пошуку підбору необхідного музично-інформаційного матеріалу в мережі Інтернет; уміння працювати з звуковідтворюючою апаратурою; здатність до виконання навчально-дослідницьких завдань; підбір і виконання творчих вправ; володіння здатністю перспективно проектувати роботу вокального ансамблю) [10].

У процесі формування вокальних навичок студентів необхідно враховувати, що «навичка – це дія, доведена до автоматизму, яка формується шляхом багаторазового повторення» [2, с. 123].

У педагогіці прийнято розрізняти етапи формування навчальних навичок, а саме: – початок усвідомлення (чітке розуміння мети, але недостатнє розуміння того, як її досягти); – усвідомлення, але невміле виконання (чітке розуміння того, як потрібно

виконувати дію, але неточне, нестійке виконання її, попри інтенсивну концентрацію довільної уваги; безліч зайвих рухів; відсутність вдалого перенесення даної навички); – автоматизація навички (більш якісне виконання дій при тимчасовому послабленні довільної уваги і появи можливості її розподіляти; усунення зайвих рухів; поява вдалого перенесення навички; високо-автоматизована навичка (точне, економне, стійке виконання дії, яка стала засобом виконання іншої, більш складної дії) [2, с. 217–218].

Отже, розвиток якості тембрового звучання вокального ансамблю підпорядковується загальним законам природи формування рухових навичок і для кожного етапу розвитку якості тембрового звучання вокального ансамблю повинні бути використані відповідні методи та прийоми вокальної роботи з боку педагога. Знання закономірностей поетапного розвитку вокальних навичок співаків, а отже, як наслідок цього, і змін якості звучання вокального ансамблю допоможуть педагогам творчо підходити до використання відповідних методів та методичних прийомів у процесі навчання співу.

Перший етап – найважчий й найвідповідальніший для педагога. З самого початку роботи зі співаками ансамблю необхідно відштовхуватися від тієї якості звуку, яка є на даний момент. Спільне звучання голосів співаків, які звикли тільки до сольного виконання пісень, володіючи при цьому різними характерними особливостями своїх голосів, відрізняється відсутністю унісона, форсуванням звуку й строкатістю вимови фонем в результаті різноманітної манери роботи артикуляційного апарату. Тому першим завданням педагога, який працює над унісоном у процесі співу вокальних вправ та простих мелодій, домагатися, перш за все, єдиної манери вимови різних фонем, швидкості перехідних процесів при зміні висоти тону та різних складів, чистоти інтонування та формування навичок правильного співочого дихання.

Особливим завданням педагога на початковому етапі роботи є не допускання форсування звуку, тобто при співі не виходити за межі динамічного діапазону: *mf* – *mp*. Крім того, на даному етапі не можна зловживати високими нотами звукового діапазону їх голосів, оскільки це може призвести до перенапруги м'язових систем голосового апарату і, як наслідок, навіть до зриву голосів та різних захворювань, у зв'язку з чим слід дуже обережно підходити до навчального репертуару [5].

Для більш успішного навчання ансамблевого співу велике значення має регулярне індивідуальне прослуховування співаків з метою спостереження за розвитком їх голосів та перевірки знання виконуваних творів. У процесі занять зі співаками вокального ансамблю, особливо в початковий період навчання, необхідно постійно дотримуватися норм голосових навантажень, тобто не допускати фізичної та емоційної стомлюваності співаків.

За нашими практичними спостереженнями під час співу в колективних умовах розвиток вокальних навичок відбувається набагато швидше й виявляється яскравіше, ніж у класі сольного співу в процесі індивідуальних занять. Тут грає велику роль психологічний фактор (сором'язливість, невпевненість у собі при сольному виконанні, що викликають зайві м'язові затиски тощо), а також акустичний фактор (налаштування голосів при спільному співі

відбувається на рівні підсвідомості за принципом резонансу).

Тому зазвичай дуже скоро після початку роботи з вокальним ансамблем спостерігається якісний стрибок у його тембровому звучанні. Це результат вибудовування унісона, досягнення злитості звучання голосів під час співу спеціальних вправ і пісенного репертуару, відповідного завданням першого етапу навчання.

Швидкому поліпшенню якості тембрового звучання вокального ансамблю сприятиме спів legato, яке на початку навчання слід вважати основним видом звуковедення. Єдність вимог до роботи апарату артикуляції, манері вимови слів, активізації слухової уваги співаків у процесі досягнення злитості голосів при спільному співі призводить до якнайшвидшого формування унісона, як основи гарного ладу, ансамблю та дикції [6].

Вокальні навички належать до типу рухових навичок. Вони формуються за допомогою спеціальних вправ, які являють собою не просто багаторазові повторення, а й поступове вдосконалення біомеханізмів голосоутворення. Важливу роль в процесі формування навички грають індивідуальні особливості та відмінності учасників ансамблю, які можуть бути дуже значимими. В одних співаків та чи інша навичка може вироблятися швидше, ніж в інших, що обумовлено особливостями психофізіологічних властивостей особистості і не дозволяє створити універсальну систему навчання. Нерідко співочі навички виробляються ривками, нерівномірно, тому позитивний результат не може виявлятися планомірно крок за кроком, від зайняття до заняття. Він може довгий час бути відсутнім і лише через деякий час показати значний прорив у освоєнні навички, або наростаючий прогрес різко може змінитися гальмуванням або навіть погіршенням, так званім ефектом «плато». Явище «плато» зазвичай притаманно другому етапу навчання [10].

Другий етап у розвитку вокальних навичок співаків вокального ансамблю за часом роботи виявляється найдовшим. На цьому етапі слід розділити голоси співаків на кілька партій: сопрано, альти, баси та тенори. Таким чином, з'являється можливість включати до навчального репертуару багатоголосні твори. При цьому в роботі педагога виникають нові завдання – вибудовування ладу та ансамблю. На початку кожного уроку під час розспівування необхідно використовувати спеціальні вправи для розвитку гармонійного слуху співаків, які вимагають активізації слухової уваги та самостійної роботи в процесі домашньої підготовки до занять у класі. На другому етапі навчання розвитку вокальних навичок співаків може спостерігатися деякий застій і навіть деградація, незважаючи на єдність вимог зі сторони педагога. Це є закономірним явищем.

В галузі фізіології у формуванні будь-якої рухової навички була виведена певна закономірність, яка свідчить про те, що на першому етапі роботи зазвичай відбувається швидке зростання розвитку навички, а потім настає застій, який триває досить довго, хоч і по-різному. Причинами такого застою у розвитку вокальних навичок можуть бути загальна втома організму студентів, зниження пізнавального інтересу, втрата мотивації чи сумніви у своїх здібностях, усунути які можна завдяки впровадженню у процес навчання нових методів чи прийомів роботи. Однак, у будь-якому разі в період такого застою, коли

розвиток як би зупиняється, насправді відбувається накопичення досвіду у формуванні правильної координації м'язових систем, які беруть участь у голосоутворенні. Окремі елементи співочого процесу, які засвоювалися на першому етапі навчання, у свідомості співаків ще не сприймаються як цілісний процес, він ще не усвідомлюється як комплексна взаємодія роботи органів дихання, гортані та артикуляційного апарату [7].

У процесі голосоутворення співаку доводиться вирішувати одночасно цілий ряд завдань, основні з яких: зберігати положення вдиху у процесі фонаційного видиху; контролювати стабілізацію положення гортані та м'якого піднебіння в процесі зміні висоти тону та типу голосних; стежити за м'якістю атаки звуку, чіткістю і швидкістю перехідних процесів під час вимови слів та за єдиною манерою артикуляції, озвученістю резонаторів тощо [1, с. 114].

Роботою дихання, гортані та артикуляційного апарату керують різні м'язові системи. Рухові навички кожної окремо частини голосоутворюючої системи можуть засвоюватися швидко, а цілісному співочому процесу потрібна певна координація у роботі всіх м'язових систем, що формується не відразу. Формування такої координації відбувається методом спроб і помилок на рефлекторному рівні, а також під контролем свідомості співаків. У цей час усі м'язи голосового апарату хаотично напружені. Правильні рухи чергуються з неправильними рухами, що призводить до непотрібних м'язових затисків, як всього тіла, так і м'язів голосового апарату. І лише до кінця періоду «застою» на другому етапі навчання співаки починають усвідомлювати причини власних невдач й починають контролювати процес свого голосоутворення спочатку під керівництвом педагога, а потім і цілком самостійно [8].

Формуючи в своїх студентів будь-яку співочу навичку, педагогу необхідно знайти розумний баланс між охопленням всіх виконуваних дій у процесі вправи та вицлювання окремих компонентів, що входять до нього. Сенс цього міститься у логіці взаємозв'язку цілого та її елементів. Закріплення лише окремих рухів (дихання, атаки звуку, способу артикуляції та ін.) може призвести до поганої координації між ланками, невпевненості у виконанні всієї вправи і, як наслідок, неякісному формуванню навички правильного голосоутворення. У той самий час відсутність опрацювання складових частин голосоутворюючої системи надасть розпливчате розуміння виконання вокального руху загалом. Все це порушує питання про організацію всієї роботи педагога з формування вокальних навичок не тільки в залежності від завдань досягнення поставленої мети та індивідуальних особливостей співаків, але й від вибору методів роботи, що відповідають специфіці художнього спрямування вокального мистецтва.

На другому етапі роботи, незважаючи на «застій» у вдосконаленні якості тембрового звучання вокального ансамблю, у свідомості співаків відбувається активний процес обробки раніше отриманої інформації, який вимагає величезної напруги центральної нервової системи. Старі стереотипи вокальних навичок поступово руйнуються й замінюються новими. У процесі співу поступово формується правильна координація у роботі всіх м'язових систем, що беруть участь у голосоутворенні.

Після зняття форсування звуку на першому етапі роботи у співаків зазвичай з'являється тьмяність тембрового звучання їх голосів. Це пов'язано з тим, що вони ще не завжди вміють користуватися співочим диханням, знімають звук з дихання, не вміють співати тихо з опорою на дихання, тобто користуватися активним ріано. Для активізації роботи дихальної системи при помірній і тихій звучності в цей період роботи слід включати в репертуар ансамблю твори в швидшому темпі, бадьорі за характером змісту художнього образу, які вимагають більш чіткої дикції, а, отже, більшої активності роботи артикуляційного апарату, що рефлекторно активізують дихальну систему співаків. Крім цього, дуже доцільно використовувати різні скоромовки, мелодекламацію й промовляння тексту пісень активним шопотом, а також використовувати прийом *staccato* в процесі вокалізації різних мелодій [10].

Третій етап роботи за часом зазвичай буває відносно невеликим. Темброве звучання вокального ансамблю на цьому етапі навчання можна охарактеризувати, як світле, полегшене, але прямолинійне, тобто без співочого вібрато. Поява світлого звучання співочих голосів пов'язана з формуванням близької вокальної позиції та озвучуванням головних резонаторів [9, с. 12]. Полегшений звук є наслідком використання біомеханізму головного регістру голосу за допомогою неповного змикання голосових зв'язок у процесі їх коливань. Прямий безвібратний спів свідчить про наявність затискачів навколоторанних м'язових систем, відповідальних за переміщення гортані в цілому по вертикалі – гортанно-грудинних та гортанно-лопаткових. У процесі виконання пісень при переході мелодії до звуків в області низької теситури спостерігається ламання голосу через невірність голосових регістрів. Нерідко виявляється деяка нестійкість у використанні навичок правильного співочого дихання, м'якої атаки звуку, стабілізації положення гортані в процесі зміни висоти тону, типу голосних й сили голосу, дотримання правил орфоодії та єдиної манери артикуляції при вимові слів у співі.

У цей період роботи необхідно систематично закріплювати раніше набуті співочі вміння та навички в процесі співу спеціальних вправ [8] та навчального репертуару, який відповідає рівню вокального розвитку співаків. У репертуар слід включати твори, які сприяють формуванню вміння користуватися широким диханням за рахунок збереження позиції вдиху та економного фонаційного видиху, а також твори, які вимагають гнучкого нюансування і контрастні за типом звуковедення: *staccato*, *legato*, *marcato* тощо.

Четвертий етап може тривати протягом усього періоду навчання. У цей час відбувається подальше закріплення отриманих знань, умінь та навичок. В процесі співу виявляється стійкість навички правильної м'язової координації всього голосоутворюючого комплексу в результаті систематичних занять як у класі, так і в процесі самостійної роботи співаків. Темброве звучання співацького колективу на цьому етапі навчання в процесі багатоголосного співу відрізняється злитістю голосів, гарним строєм та ансамблем, різноманітністю тембрових фарб, чіткістю дикції та м'язовою свободою при голосоутворенні. В результаті в голосах співаків з'являється співоче вібрато, згладженість

голосових реєстрів та повноцінність озвученості грудних та головних резонаторів.

Для закріплення отриманих результатів необхідно використовувати на заняттях спеціальні вокальні вправи для подолання вокальних труднощів виконуваних творів. У навчальний репертуар рекомендується включати твори, які є різнохарактерними за жанровим стилем, контрастними за темпом, ритмом, динамікою та типами звуковедення [10].

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Отже, на основі всього вищевикладеного, ми можемо зробити висновок, що з позицій психофізіології будь-які «вміння та навички формуються поетапно» [3, с. 96]. Вокальні вміння і навички, сформовані у співаків на кожному з етапів навчання, вимагають постійного підкріплення в процесі самостійного тренування та вдосконалення, як під час навчання, так і в подальшій професійній виконавсько-педагогічній діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Василенко Л. М. Гедоністичні засади вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва: теорія та методика: Монографія. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 336 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне: Вид-во «Волинські береги», 2011. 552 с.
3. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закл. [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.]. К.: Либідь, 2005. 463 с.
4. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія]. К.: НПУ імені М. Драгоманова, 2008. 378 с.
5. Лабінцева Л. П. Формування вокально-хорової майстерності в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики: автореф. дис канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2007. 22 с.
6. Паньків Л. І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до керівництва музичними колективами школярів. *Наукові записки: зб. наук. статей.* К.: НПУ, 2003. Вип. 52. С. 101–110.
7. Сіренко Т. М. Деякі аспекти розвитку творчої активності в класі вокалу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Ч. II.* Луганськ: Вид. ЛДПУ, 2011. С. 149–153.
8. Сунь Лінян. Особливості диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музики. *Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць* [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. Вип. LXXV. Слов'янськ: ДДПУ, 2016. С. 50–56.
9. Тоцька Л. О. Методичні засади удосконалення вокальної підготовки майбутніх учителів музики: автореф. дис... на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2010. 21 с.
10. Ху Маньлі. Формування готовності майбутнього вчителя музики до керівництва вокальним ансамблем. *Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць.* № 3 (77). Харків: ТОВ «Видавництво НТМТ», 2016. С. 66–72.

REFERENCES

1. Vasylenko, L. M. (2012). *Hedonistychni zasady vokal'noyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva: teoriya ta metodyka: Monohrafiya.* [Hedonistic principles of vocal training of future music teachers: theory and methodology: Monograph]. Kuiv.
2. Honcharenko, S. U. (2011). *Ukrayin's'kyu pedahohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk.* [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. Rivne.
3. Zahal'na psykholohiya: pidruchnyk (2005). [General psychology: textbook]. Kuiv.

4. Kozyr, A. V. (2008). Profesiyina maysternist' uchyteliv muzyky: teoriya i praktyka formuvannya v systemi bahatorivnevoyi osvity: [monohrafiya]. [Professional skill of music teachers: theory and practice of formation in the system of multi-level education: [monograph]. Kuiv.

5. Labintseva, L. P. (2007). Formuvannya vokal'no-khorovoyi maysternosti v protsesi fakhovoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv muzyky. [Formation of vocal and choral skills in the process of professional training of future music teachers]. Lugansk.

6. Pan'kiv, L. I. (2003). Osoblyvosti pidhotovky maybutn'oho vchytelya do kerivnytstva muzychnymu kolektyvamy shkolnyariv. [Peculiarities of training a future teacher to lead musical groups of schoolchildren]. Kuiv.

7. Sirenko, T. M. (2011). Deyaki aspekty rozvytku tvorchoyi aktyvnosti v klasi vokalu. [Some aspects of the development of creative activity in the vocal class]. Lugansk.

8. Sun' Linyan, (2016). Osoblyvosti dyryhent-s'ko-khorovoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv muzyky. [Peculiarities of conducting and choral training of future music teachers]. Slovjansk.

9. Tots'ka, L. O. (2010). Metodychni zasady udoskonalennya vokal'noyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv muzyky. [Methodical principles of improving the vocal training

of future music teachers]. Kuiv.

10. Khu Man'li. (2016). Formuvannya hotovnosti maybutn'oho vchytelya muzyky do kerivnytstva vokal'nym ansamblem. [Formation of readiness of the future music teacher to lead a vocal ensemble]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШАФАРЧУК Тетяна Георгіївна – старший викладач кафедри теорії музики та вокалу Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: професійна підготовка фахівців в галузі музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHAFARCHUK Tetyana Georgiivna – senior lecturer at the Department of Music Theory and Vocal Theory of the K. D. Ushinsky South Ukrainian National Pedagogical University.

Scientific interests: professional training of specialists in the field of musical art.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022 р.

УДК 378

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-207-364-368

ШЕВЕЛЬ Борис Олександрович –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3608-7980>

e-mail: borisgly@gmail.com

ФЕНОМЕН ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано підходи до трактування феномену економічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій, доводиться важливість її формування насамперед через високу соціальну відповідальність педагогічних фахівців даного профілю.

Обґрунтовується твердження, що в сучасних соціально-економічних умовах постає питання в удосконалення трудової підготовки підростаючого покоління, що має на меті формування не тільки техніко-технологічних знань, практичних умінь й навичок, але й економічних, які, в свою чергу, необхідних для підготовки здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності та життя в реаліях сьогодення.

Аналіз цієї проблеми здійснено з опорою на наукові роботи як українських так і закордонних науковців, педагогів та психологів. На основі їх вивчення встановлюється, що економічна компетентність, будучи результатом набуття умінь та навичок, професійного та життєвого досвіду, спеціальних знань, сприяє всебічному розвитку особистості.

Дослідження підходів до формування економічної компетентності здобувачів освіти у вітчизняних і зарубіжних джерелах дало можливість стверджувати, що наразі в педагогічній теорії та практиці накопичений певний досвід щодо цього питання.

Проведене теоретичне дослідження дало змогу схарактеризувати важливість підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій в закладах вищої педагогічної освіти з урахуванням економічного аспекту та безпосереднього її взаємозв'язку з організацією та проведенням освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти на уроках трудового навчання та технологій.

Відповідно до проаналізованих підходів та власного бачення проблеми було запропоноване власне трактування поняття «економічна компетентність майбутнього учителя трудового навчання та технологій» як: інтегративну якість особистості що характеризується високим рівнем економічних знань та вмінь, потреб, мотивів та пізнавальних процесів що уможливило здатність фахівця до здійснення фахової педагогічної діяльності з урахуванням економічних реалій сьогодення.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо виділення основних системоутворюючих компонентів даного поняття, їх ґрунтовний аналіз та характеристика.

Ключові слова: майбутні учителі трудового навчання та технологій, економічна компетентність, економічна підготовка здобувачів освіти.

SHEVEL Borys Oleksandrovyich –

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department

of Technological and Vocational Education

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3608-7980>

e-mail: borisgly@gmail.com